

Fragment d'alfabeguer amb l'heràldica de Margarida de Montferrat procedent del Castell Formós de Balaguer (fons Museu de la Noguera, MN 442).
(© Museu de la Noguera)

La fi del somni

Els darrers anys de la seva vida, Margarida de Montferrat lluità incansablement per veure el seu fill Jaume al tron de la Corona Catalano-aragonesa. El rei Martí l'Humà havia mort sense descendència i el comte d'Urgell semblava el millor posicionat entre tots els pretendents. Però una mala política del mateix Jaume i les pressions de diversos estaments van fer decidir el conflicte dinàstic en l'anomenat compromís de Casp, d'on sortí com a nou rei un infant de la casa de Castella, Ferran I d'Antequera. El d'Urgell acatà en primera instància la decisió, però finalment s'alçà en armes contra el rei. Diuen els historiadors antics que la revolta fou instigada per Margarida, que pressionava el seu fill amb la cèlebre frase “fill meu, o rei o res”. El fort caràcter de la comtessa mare el veiem reflectit en situacions com la que descriu el moment en què dins la ciutat assetjada de Balaguer escassejava el menjar i el cavaller Martín López de Lanuza li oferí algunes viandes que havia aconseguit dels assetjadors. La comtessa li respongué que “abans menjaria rates o gats que res que fos dels enemics de son fill”.

Margarida visqué amb horror la fi del comtat d'Urgell. Veié com el rei saquejava el palau de Balaguer i les altres residències comtals i embargava els seus béns. Tots els objectes de luxe foren confiscats, el seu fill empresonat i ella exiliada amb la resta de dones Urgell i processada amb la seva filla Elionor. Margarida morí al castell de Morella el 10 de novembre de 1420 en la pobresa més absoluta. La construcció d'una imatge La comtessa Margarida de Montferrat fou, sens dubte, una dona que deixà una forta petjada en la nostra història, tot i que el seu esperit lluitador fou valorat com un defecte per la historiografia patriarcal immediatament posterior als fets del compromís de Casp en què Margarida es veié involucrada. El relat dels qui escrigueren sobre ella en aquells temps es basava en els testimonis que declararen en els judicis contra ella i el seu fill Jaume per traïció a la corona. Testimonis molts cops tergiversats o exagerats destinats a justificar un càstig exemplar a la família dels Urgell per evitar altres revoltes nobiliàries contra el nou rei. La imatge de la comtessa que generà aquests textos primerencs és la que s'ha anat copiant d'historiador en historiador fins a arribar a la Renaixença, moment en què la figura del seu fill Jaume fou reivindicada, però, en canvi, la de Margarida conservà la patina negativa que ha arribat fins a nosaltres i que cal revertir per situar-la com una dona del seu temps, culta i valenta, que mai no deixà de lluitar pel seu fill i la família en una reivindicació tenaç que ha traspassat els segles.

Autoria de la fitxa: Carme Alòs Trepal

Foto portada: balcó il·lustrat de Margarida de Montferrat. Oriol Arumí, 2020
(© Museu de la Noguera)

somriu
Balaguer

MARGARIDA DE MONTFERRAT,
comtessa d'Urgell (c.1360-1420)

IV

EN FEMENÍ

La història a través de les nostres dones

MARGARIDA DE MONTFERRAT, comtessa d'Urgell (c. 1360-1420)

Els orígens

Margarida era filla de Joan II Paleòleg, marquès de Montferrat, vicari imperial d'Itàlia i descendent de la casa imperial bizantina, i d'Isabel de Mallorca i Aragó (filla del destronat rei Jaume III). El Marquesat de Montferrat, ubicat al nord de l'actual Itàlia i amb capital a la ciutat de Casale de Montferrato, es mantingué independent fins al segle XVI. Margarida, filla del Renaixement italià, portà amb ella una formació sòlida, basada en la consideració que homes i dones rebien la mateixa educació, i un bagatge cultural remarcable. Aquest fet la devia fer destacar notablement de la resta de dones nobles del país quan arribà a la Corona Catalano-aragonesa.

Fou la segona esposa del comte Pere II d'Urgell, vidu de Beatriu de Cardona, amb qui no havia tingut fills. Les noces se celebraren l'any 1375 i Margarida rebé en dot la ciutat d'Aqua, a la Llombardia. Els comtes s'instal·laren al palau ubicat al castell de la ciutat de Balaguer, malgrat que també disposaven d'altres residències on feien estades, com la d'Agramunt, la de Castelló de Farfanya, la d'Àger o la de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes.

La seva fortalesa de caràcter i la seva formació humanista la dugueren a governar el comtat d'Urgell en col·laboració estreta amb el seu marit, el comte Pere, absent durant llargues temporades per les seves estades a la cort reial.

Restes arqueològiques del segle XIV del Castell Formós, en procés d'excavació (© Museu de la Noguera)

La cort comtal

Pere i Margarida eren molt aficionats a la música i a les lletres, i està documentada la presència a la cort de Balaguer de músics i trobadors. A més, els comtes tenien una important biblioteca que es preocupaven d'engrossir amb nous volums. Margarida, per exemple, sol·licitava l'any 1404 al rei Martí el llibre *De agricultura*, de Palladi, un tractat sobre agronomia, calendari agrícola i gestió i organització de residències rurals. Possiblement el consultava per les reformes que s'estaven duent a terme al castell Formós i per la construcció de la residència balaguerina anomenada la Casa de la Comtessa.

Gràcies als inventaris que el rei Ferran I d'Antequera feu dels objectes del palau de Balaguer després de la rendició de 1413, s'entén l'adjectiu que s'atorgà al palau i que ha perdurat fins a nosaltres: Castell Formós. Objectes d'or i argent decorats amb pedres precioses, perles i esmalts, joies, tapissos, vaixelles de plata..., molts cops decorats amb les armes dels Urgell i dels Montferrat que identificaven els comtes.

Pere i Margarida eren també aficionats als objectes màgics i comptaven, entre els seus tresors, a més de relíquies religioses, amb una banya d'unicorn i una pedra que tenia propietats per combatre la infertilitat, com va poder comprovar la reina Mata d'Armanyac.